

stylistic peculiarities as well as creativity have been traced. The article investigates some linguo-stylistic and structural specific features in Sherwood Anderson's novel «Kit Brandon» (1936). The problem of author's self-expression with his characteristic individual specificity of worldview and style has become an original reflection of the author's position.

«Kit Brandon» is considered to be a distinguishable novel as it can be characterized by some innovative features that are represented within the text structure. Unlike previous Anderson's works with a weak plot, the novel mentioned above has some adventurous elements and a dynamic plot line. Some innovative elements are implemented in the narrative structure of the novel. The images of the narrator and non-narrator are used to tell the story.

The author's mask phenomenon is considered as the most important element of writer's poetics. Special attention is paid to the analysis of some expressive means which form the author's mask.

The basic principles of Sh. Anderson's poetics embodied in his literary work have been analyzed. The author offers innovative figurative-expressing means and techniques: the composition fragmentation; the alternating narrators; the usage of inserted episodes; lyrical digressions and direct appeal to the readers; specific stylistic features which are based on the oral tradition principles. To reproduce the oral storytelling rhythms the author focuses attention on such elements as: definite thematic key, character specificity, orality and spontaneity as well as some stylistic means. To achieve the necessary effect the sentences with syntax and grammar norms breaching are usually used. The oral narration is considered as a «speech» authorial mask by means of which the text creator can hide and/or express himself on the pages of his works.

Within the context of American modernism Sherwood Anderson is considered to be a prominent figure whose innovative writing experiments and stylistic techniques were used by the following literary generations.

Key words: *novel, poetics, oral story-telling, author's mask, the image of narrator/non-narrator, the principles of the artistic narration, narrative structure*

УДК 821.161.2-12.09

В. С. Мальцев

ЛЕОНІНСЬКИЙ ВІРШ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКІЛЬНІЙ ДРАМІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто віршові форми з регулярною внутрішньою римою в драматичних текстах ХVІІІ ст. З'ясовано їх метрико-ритмічні особливості та функціональну роль в поліметричній структурі шкільної драми. Результати дослідження увиразнюють розуміння однієї з поширених форм силабічного вірша, заперечують хибну тезу про одноманітність і бідність української силабіки ХVІІІ ст.

Ключові слова: *леонін, леонінський вірш, шкільна драма, силабічний вірш, рима, внутрішня рима, цезура, клаузула.*

Постановка проблеми. В українському літературознавстві до сьогодні залишаються досить поширеними старі наукові стереотипи, які маркують вітчизняну силабічну поезію ХVІ–ХVІІІ ст. як бідну та одноманітну, трактуючи складочисельний вірш лише як рівноскладову структуру із постійними парними жіночими римами. Справді, певною мірою, таке враження може скластися при читанні великих за обсягом

творів, написаних 13- (рідше 11-, 8-складовими віршами та ін.), наприклад, основних частин тих же шкільних драм. Проте такий стереотип розвінчується вже при звертанні до інших жанрів: релігійних пісень, філософсько-релігійних творів Г. Сковороди, «низових» віршів-травестій та багатьох інших. Зрештою, і в шкільній драмі, попри великі за обсягом шматки тексту, написаних 13-складовим віршем із парною римою, виділяються порівняно невеликі відрізки, що мають помітно іншу будову. Однією з таких форм, що суттєво урізноманітнює версифікацію шкільної драми, є вірші з регулярними внутрішніми римами, які в літературознавстві часто називають «леоніном» чи «леонінським віршем». Назва, як відомо, ймовірно, походить від імені латинського поета XII ст. Лео чи Леона.

Мета дослідження – з'ясувати види, будову, ритмічні особливості та функціональну роль леонінського вірша в поліметричній структурі драматичних текстів XVIII ст. **Завдання** – здійснити віршознавчий аналіз відповідних частин шкільних драм, визначити їхню функціональну роль у тексті.

Український силабічний вірш XVIII ст. загалом та один з його варіантів – леонін (вірш із регулярними внутрішніми римами) – зокрема до сьогодні залишається мало дослідженим. Це призводить до хибних суджень про природу й роль цієї форми в українській літературі. Тому з'ясування особливостей такого вірша та його функціональності видається **актуальним** та необхідним для подальшого розвитку українського віршознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Українські літературознавці почали звертати увагу на леонінський вірш ще у XIX ст, починаючи з праць М. Петрова. Проте й до сьогодні немає спеціального дослідження, присвяченого цій формі. Вже згаданий М. Петров писав про леонін у контексті тонізації української силабіки, навівши зразок з твору М. Козачинського (14₈-складового вірша [4 + 4 + 6] із внутрішніми римами) [3, с. 99–100]. В такому ж контексті розглядала леонін і Г. Сидоренко, навівши низку як літературних, так і фольклорних прикладів (здебільшого, 14-складового [4 + 4 + 6], але також і 15-складового [4 + 4 + 7] вірша¹) [6, с. 77–78]. М. Сулима навів зразок і згадав про кілька реплік «Сраму» в драмі «Мудрість предвѣчная», написаних 11-складовим віршем із внутрішніми римами [7, с. 104–105].

Ця форма згадується і в давніх українських поетиках. Скажімо, про латинський леонін подано відомості вже в українських поетиках XVII ст., зокрема «*Rosa inter spinas*» (1696–1697 pp.). Відзначимо, що наявність регулярних внутрішніх рим у латинських віршах, на відміну від українських та польських, автори поетик (Ф. Прокопович, М. Довгалецький та ін.) вважали вадою (докладніше див. про це у [2, с. 52–53]).

Про український та польський леонінський вірш вперше пише М. Довгалецький у поетиці «*Hortus poeticus*» (1736 p.). У розділі «Про польський і слов'янський [український. – В. М.] вірші» автор намагається подати майже до кожного з видів вірша, про які він пише, приклади польською та українською мовами, не роблячи між ними різниці.

Як основний, так би мовити, базовий варіант леоніна, М. Довгалецький подає 11₅-складовий вірш із регулярними внутрішніми римами в одному рядку (умовно далі називатимемо його «простим» леоніном) польською мовою:

Sama twa złota, urodzona cnota
Imię zebrała, Rafaelem dała [1, с. 58].

¹ Щодо останнього тексту, розглянутого дослідницею, – «Піснь людей, зостаючих в теперишом небезпеченствѣ от Турка» – належність його до леонінського вірша нам видається сумнівною.

Далі він відзначає: «Так званий леонінський вірш (не недоречно і справедливо дехто ще називає чотири- або шестикадантним» [1, с. 58]. За приклад «чотирикадантного» М. Довгалецький наводить уривок (також польською мовою), написаний 11₅-складовиком, проте з іншим порядком рим: передцезурне закінчення першого рядка римується з передцезурним закінченням другого при парному римуванні клаузул:

Godne masz imię twoie oświecone
Y w godney stymie z niebios obdarzone [1, с. 58].

Приклад «шестикадантного» леоніна – вже україномовний. Це 14-складовик з цезуровим поділом 4 + 4 + 6 з римованими 4-складовими силабічними групами:

Внуши нинѣ глас святинѣ от пришедша лика,
Приносимій, возносимій тя, отца велика [1, с. 59].

Завершуючи розгляд «польського та слов'янського вірша», М. Довгалецький відзначив: «Хоч можна вказати на різномірні та численні види польських і слов'янських віршів, проте неможливо і важко їх усі тут перелічити. Фактично їх можна буде дуже легко збагнути, читаючи авторів» [1, с. 65]. Вірогідно, це зауваження цілком може стосуватися й різних варіантів вірша з регулярними внутрішніми римами.

Виклад основного матеріалу. Леонінський вірш був відомий в українській літературі ще з XVII ст. (хоч до XVIII ст. ще не набув особливого поширення). Така форма притаманна, приміром, анонімним «Пісні о пану Миколаю Потоцьким, гетьмані короннім, а о Хмельницьким», «Думі козацькій о війні з ляхами над рікою Стиром» чи «Акrostихісу третьому» («Мати блага, риза драга...») І. Величковського тощо.

Значно частіше ця форма зустрічається в літературі XVIII століття. Основні жанри її функціонування – релігійні та філософсько-релігійні твори (наприклад, значна частина текстів «Богогласника», чимало «пісень» Г. Сковороди), окремі гумористичні тексти низового бароко (наприклад, «Письмо...» І. Некрашевича), а також невеликі, нерідко пісенно марковані відрізки в текстах шкільних драм. Зразки вірша з регулярною внутрішньою римою фіксуємо вже в шкільних драмах, написаних на самому початку XVIII ст.: «Ужасная измѣна сластолюбиваго житія съ прискорбнымъ и нищетнымъ» (1701 р.), «Мудрость предвѣчная» (1703 р.), «Торжество естества человекскаго» (1706 .) тощо.

Як ми вже згадували, найчастіше базовим розміром у драматичних текстах є 13₇-складовий вірш (значно рідше – 11₅-складовий). Порівняно невеликі за обсягом уривки, написані іншими розмірами, в тому числі й різними видами леонінського вірша, виконують функцію метричного курсиву, помітно виділяючись на тлі великих шматків тексту, написаного 13₇-(11₅)-складовиком. У драмах рядки із внутрішніми римами графічно дуже часто виділено в особливий спосіб, у 2 колонки: перший піввірш – у лівій, другий – навпроти нього, у правій.

Розглянемо особливості структури й функціонування форм із регулярними внутрішніми римами на зразках кількох текстів. Анонімну драму «Ужасная измѣна...» (1701 р.) написано 11₅- та 13₇-складовиком. Проте твір починається «антипрологом», що складається з партій Хору 1 та Хору 2, укладених «простим» леонінським віршем на основі 10- та 12-складовика з постійними внутрішніми римами:

Зри, <u>человѣче</u> ,	что мирь <u>обыче</u> :	5 + 5
Коль есть <u>облудный</u>	и коль <u>безтудный!</u>	5 + 5
Чимъ ты <u>прельщаешь</u> ,	чимъ <u>насыщает?</u>	5 + 5
Чимъ ты <u>дарствуеть?</u>	<u>Лицемѣрствуеть!</u>	5 + 5
Зри и <u>удивися</u> ,	коль <u>лестный явися</u> :	6 + 6
Пиры <u>представляеть</u> ,	сластми <u>услаждаеть</u> [4, с. 95].	6 + 6

Впадає в око симетричність римованих піввіршів: з 32-х рядків лише 5 – силабічно несиметричні (6 + 7, 7 + 6, 5 + 6 та 6 + 5). В цьому ж творі схожу структуру фіксуємо на початку «яви 4», теж у партії хору. Проте, в цьому випадку вже всі рядки – 6-складові, причому дуже хореїзовані. Уривок звучить майже як правильний Ябц:

Нынн̄ ты ласкаеть,	утро пожераеть!
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡
Нынн̄ даеть злато,	утро ввержеть в блато!
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡
Строить днесь въ порфиру,	утро въ посмххъ міру!
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡
Тшшитъ днесь утробу,	утро предасть гробу!
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡
Ходить нынн̄ въ хладн̄,	утро втопить в адн̄!
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡
Бн̄жи сего свѣта	лукава навѣта [4, с. 105].
	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡

Пригадаймо, що, окремі літературознавці (приміром, М. Петров, П. Попов, Г. Сидоренко та ін.) вважали, що леоніни були перехідним етапом між силабічним та силабо-тонічним віршем. Справді, наслідком постійної жіночої рими у симетричних, 6-складових, піввіршах, є постійні наголоси на 5-му та 11-му, тобто, «хореїчних», складах, що надає такій формі додаткової акцентної впорядкованості (чи одноманітності). Проте в переважній більшості леонінських віршів і, більше того, в уривках цього ж твору, написаних цією ж формою, теж римуються жіночі закінчення, але це не призводить до тонізації решти піввірша. Очевидно, важливішим у цьому конкретному прикладі є, той факт, що у 5-ох з 8-ми рядків міститься антитеза, що будуються на протиставленні за допомогою слів «нинн̄» (чи «днесь») та «утро», таким чином «заповнюються» наголосами ще й 1-й чи 3-й та 7-й («хореїчні») склади. Така спонтанна хореїзація тут безсумнівно зумовлена позаверсифікаційним фактором, наслідком стилістичної та синтаксичної будови.

В окремих випадках регулярні внутрішні рими стають засобом додаткової індивідуалізації мовлення персонажів. Так, у Яві 3 анонімної драми «Мудрость предвѣчная» (1703 р.) діалог ведуть «Разум» та «Срамъ». Репліки першого написані сапфічною строфою, що переходить у «чистий» 11₅-складовик, «Срамъ» мовить теж 11₅-складовиком, але обов'язково із внутрішніми римами (за винятком одного рядка):

Р а з у м ь .		
[...] Даждъ твою Души, рай погублшой, ризу,		11 ₅
Убо да не зрить, на небо, но низу.		11 ₅
С р а м ь .		
Азь сто ризъ мн̄ю –	Тн̄мъ всн̄ми покр̄ю	11 ₅
Душу дерз̄иву,	Умершу и жив̄у.	11 ₅
Р а з у м ь .		
Облеци, Сраме, во твоя одежи		11 ₅
И изведи ю внн̄ рая градежи:		11 ₅
Нн̄сть бо достойна Едем назирати,		11 ₅
Тща благодати.		5
С р а м ь .		
Суть древа густ̄и,	Суть поля здн̄ п̄уст̄и:	11 ₅
Разумна Сило,	Здн̄ сокрію см̄н̄ло [5, с. 166].	11 ₅

Подібне спостерігаємо і в Яві 1 Дії II тієї ж драми. «Вражда» говорить виключно 137-складовиком, «Глась» – різними за довжиною варіантами леонінського вірша:

В р а ж д а .		
[...] Тім враждую дозхла, враждую дозхла,		13 ₇
Такъ Его не пощажду, якъ моего тхла.		13 ₇
Г л а с ь .		
Твои <u>слова</u> ,	Твоя <u>мова</u>	8 ₄
Сут ти <u>стрѣли</u> ;	Тіми <u>сили</u>	8 ₄
Твоя <u>ранишь</u> ,	Сам ся <u>гладишь</u> .	8 ₄
В р а ж д а .		
Коея ради вини сицев глас внушаю?		13 ₇
Аще азъ неправеднѣ Бога обличаю?		13 ₇
Г л а с ь .		
Душа <u>свободна</u>	Есть того <u>годна</u> :	10 ₅
Завѣтъ <u>имяше</u> , –	Не послушаше [5, с. 173].	10 ₅

Трапляються також випадки, коли дійові особи обмінюються короткими, 1-рядковими, репліками з регулярними внутрішніми римами. Скажімо, у 7-й яві III-ї дії драми «Мудрость предвѣчная» у полілог, «Любові», «Вражди», «Лицемірія» та «Безумія», укладений різними силабічними розмірами із парною римою, втручаються «Воїн», «Гордость», «Лакомство» й «Зависть» з короткими репліками із внутрішніми римами:

В о и н ь .		
Есть здѣ и корона	Годна ей трона.	
Г о р д о с т ь .		
Заисте пристойна	И в каменя годна.	
Л а к о м с т в о .		
Вѣнчайте ж воскорѣ, –	Нам возметься в горѣ!	
В о и н ь .		
Умѣренна к главѣ	И равна во славѣ!	
З а в и с т .		
Якъ красна в коронѣ,	Якъ з Богом на тронѣ! [5, с. 201–202].	

Іноколи регулярні внутрішні рими можуть містити дуже короткі рядки. Так, у «Мудрості предвѣчній» (1703 р.) «друзі адстїи» говорять короткими 6-складовими рядками, в яких, окрім жіночої, наявні чоловічі та дактилічні рими:

Отраду	Днес Аду
Смерть родить	Гди вводитъ
Жителя	Зрителя
Нашихъ бѣдъ;	Сама вслѣдъ
С тѣмижде	Послѣжде
Притеци,	Привлечи,
И многимъ	Таковымъ,
Ихъже зракъ	Вес нашъ мракъ [5, с. 172–173].

І навпаки, в тій же драмі фіксуємо й аналогічну структуру довгого, 16-складового вірша з римованими 8-складовими піввіршами:

Взыйдохъ шмо возискати	Моей искрней благодати,
Любве реку вождельной,	Сестественной мнѣ единой.
Рци, кто видѣ сестру мою?	Азъ шествую и с тобою.
Нѣсть правяща мя на пути,	Гдѣ азъ могу постигнути [5, с. 202].
По суті, такі рядки звучать як звичайний 8-складовик із парною жіночою римою.	

Цікаву форму леоніна спостерігаємо в драмі «Торжество естества человеческого» (1706 р.). «Хор аггельській» виконує коротку, 2-рядкову, репліку з будовою 12₆ і внутрішніми римами в перших піввіршах:

Торжествуи, ликовствуи, // Натуро преславна!

На весь свѣтъ, многих лѣтъ // слава твоя явна! [4, с. 257].

Як бачимо, ритмічна структура та внутрішні рими в перших піввіршах кардинально відрізняє їх від других, теж 6-складових, піввіршів. Силабічну структуру 12-складовика можна визначити як 3 + 3 + 6. Складається враження, що ця форма виникла на основі редукції 4-складових колін 14-складового вірша, проте, на жаль, цей приклад – поодинокий, а тому він не дає підстав робити серйозні висновки.

Всі розглянуті до цього приклади – зразок ізосилабічного леоніна (з незначними відхиленнями складового обсягу рядка в окремих випадках). Проте існував також леонін неізосилабічний, в якому поєднувалися рядки різної довжини, але в одному й тому ж порядку в межах кожної строфи. Так, у драмі «Торжество естества человеческого» (1706 р.) фіксуємо форму неізосилабічного леоніна, яку М. Довгалевський визначив як «шистикадантний» (у силабічному вимірі кожен катрен має будову 10_{5,6,10₅6}):

Любви ест <u>Бога</u>	Всегда премнога	5 + 5
К роду человекa.		6
Я его <u>спасти</u>	З адской пропасти,	5 + 5
Разсмотри от вѣка.		6
Естество <u>видѣ</u>	Во адской бѣдѣ,	5 + 5
Что терпите пленици;		6
Явля щедроти,	Сниде с висоти	5 + 5
Звести зъ темници [5, с. 226].		6

Ще складнішу структуру леоніна бачимо у великодній драмі «Торжеству главизна...» (I пол. XVIII ст.). «Cantus» Душі грішної має тут будову 12₆, 6, 12₆, 6, 10₅, 10₅, 6 із внутрішніми римами в довгих рядках, римованими 2-м та 4-м і неримованим останнім 6-складовим версом:

Уви мнѣ, о <u>Боже</u> , кто ми днес поможе,	12 ₆
Грешной, окаянной?	6
Оставих тя, <u>Бога</u> , – за злая премнога	12 ₆
Ах! Мнѣ, отчаянной!	6
Землю оскверних, людѣй раздражих,	10 ₅
Небо погубих, во всем изгубих,	10 ₅
Ахъ, обезумихся! [5, с. 319].	6

Більше того, через 12 рядків 115-складовика («Нос loquitur anima peccaminosa»), знову йде «Cantus» з ритмічною та строфічною структурою, дуже схожою до попередньої (12₆, 6, 12₆, 5, 12₆, 12₆, 6).

Подібну складну форму леоніна на базі строфічної силабіки фіксуємо також у канті «аггелів» драми М. Довголевського «Комическое дѣйствие». Шестивірші цієї партії мають будову 8₄, 12₆, 5, 10₅, 10₅, 5 із внутрішніми римами в довгих рядках:

Вси тецѣте, вси плещѣте,	8 ₄
Аггельскія хори: вифлеемски гори	12 ₆
Радость раждают!	5
Пред вѣки миру, во вящшу вѣру,	10 ₅
Да збудет цѣло пророков дѣло,	10 ₅
Предвозвѣщают! [8, с. 445].	5

Висновки. Різноманітні варіанти леонінського вірша були дуже поширеним явищем у версифікаційній структурі шкільних драм. За структурою, виділяємо прості та складні леоніни. У перших римуються передцезурне закінчення із клаузулою в одному й тому ж рядку, у других заримовано слова в сусідніх рядках, і / або можуть чергуватися рядки із внутрішньою та лише з кінцевою римами. Найчастіше трапляються форми простого та «шестикадантного» (за визначенням М. Довгалевського; в ньому чергуються рядки із внутрішніми римами з рядками, в яких наявні лише кінцеві рими), а також і ще складніші строфічні форми леонінського вірша.

Щодо силабічної структури таких уривків, то виділяємо ізосилабічний та неізосилабічний леонін. Довжина рядків ізосилабічного леоніна коливається в діапазоні від 6 (3 + 3) до 16 (8 + 8) складів. Неізосилабічні леоніни складаються із рядків різної довжини, але в одній і тій же послідовності в межах строфи (наприклад, 10₅, 6, 10₅, 6).

Найчастіше функціональна роль цієї форми – виділити невелику частину тексту, тобто, вона виступає своєрідним метрично-строфічним курсивом на тлі численних 11- та 13-складових рядків. Окрім того, леонін міг служити додатковим засобом індивідуалізації мовлення одного з персонажів або бути маркером пісенної вставки («Хор», «Кант» і т.п.). Леонінський вірш є однією з форм, яка суттєво урізноманітнює українську силабіку XVII–XVIII ст., розвіюючи міф про її бідність, одноманітність чи штучність. **Перспективи** подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо у вивченні особливостей леонінського вірша в інших жанрах української літератури XVIII ст.

Список використаної літератури

1. Довгалевський М. Поетика. (Сад поетичний) / М. Довгалевський. – Київ : Мистецтво, 1973. – 436 с. ; Dovahlevskiy M. Poetyka. (Sad poetychnyi) / M. Dovahlevskiy. – Kyiv : Mystetstvo, 1973. – 436 s.

2. Маслюк В. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк. – Київ : Наук. думка, 1983. – 236 с. ; Masliuk V. Latynomovni poetyky i rytoryky XVII – pershoi polovyny XVIII st. ta yikh rol u rozvytku teorii literatury na Ukraini / V. P. Masliuk. – Kyiv : Nauk. dumka, 1983. – 236 s.

3. Петров Н. Очерки изъ истории украинской литературы XVIII вѣка / Н. И. Петров. – Киев : Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1880. – 151 с. ; Petrov N. Ocherki iz istorii ukrainskoy literatury XVIII veka / N. I. Petrov. – Kiev : Tip. G. T. Korchak-Novitskago, 1880. – 151 s.

4. Резанов В. Драма українська. 1. Старовинний театр український / Вол. Резанов. – Київ : З друкарні Української Академії наук, 1929. – Вип. 6 : Драми-моралітети. – 264 с. ; Riezanov V. Drama ukrainska. 1. Starovynnyi teatr ukrainskyi / Vol. Riezanov. – Kyiv : Z drukarni Ukrainskoi Akademii nauk, 1929. – Vyp. 6 : Dramy-moralitety. – 264 s.

5. Резанов В. Драма українська. 1. Старовинний театр український / Вол. Резанов. – Київ : З друкарні Української Академії наук, 1925. – Вип. 3 : Шкільні дійства Великоднього циклю. – 282 с. ; Riezanov V. Drama ukrainska. 1. Starovynnyi teatr ukrainskyi / Vol. Riezanov. – Kyiv : Z drukarni Ukrainskoi Akademii nauk, 1925. – Vyp. 3 : Shkilni diistva Velykodnoho tsykliu. – 282 s.

6. Сидоренко Г. Українське віршування. Від найдавніших часів до Шевченка / Г. К. Сидоренко. – Київ : Вид-во Київського університету, 1972. – 142 с. ; Sydorenko H. Ukrainске virshuvannia. Vid naidavnishykh chasiv do Shevchenka / H. K. Sydorenko. – Kyiv : Vyd-vo Kyivskoho universytetu, 1972. – 142 s.

7. Сулима М. До питань про засоби увиразнення вірша української шкільної драми XVII – XVIII ст. / М. Сулима // На стику культур : польський та український вірш. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – С. 98–111 ; Sulyma M. Do pytan pro zasoby uvyraznennia virsha ukrainskoi shkilnoi dramy XVII – XVIII st. / M. Sulyma // Na styku kultur: polskyi ta ukrainskyi virsh. – Kyiv : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2007. – S. 98–111.

8. Хрестоматія давньої української літератури : (До кінця XVIII ст.) / упоряд. О. І. Білецький. – 3-є вид., доп. – Київ : Рад. шк., 1967. – 784 с. ; Khrestomatiia davnoi ukrainskoi literatury : (Do kintsia XVIII st.) / uporiad. O. I. Biletskyi. – 3-ye vyd., dop. – Kyiv : Rad. shk., 1967. – 784 s.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2018.

V. Maltsev

LEONINE VERSE IN THE UKRAINIAN SCHOOL DRAMA OF THE XVIII CENTURY

In the Ukrainian literary criticism, scientific stereotypes, which are inherent for domestic syllabic poetry of the seventeenth and eighteenth centuries, monotony and the porenness of forms, is simplified by treating the multi-component verse only as an equal component structure with constant pairs of female rhymes are still widespred. It is such an impression while reading large volumes of works written in 13- (at least 11-, 8-syllable verse, etc.), for example, the main parts of the same school dramas. However, such a stereotype has already disappeared because there is an appeal to many other genres. Eventually, school drama of the XVIII centuries, as a rule, has the features of the polymetric text: despite the large volumes of pieces of text written in the 13-syllable verse with a pair rhymes, other fragments that have an excellent versioning structure are also highlighted here. One of the forms that is widely spread in the dramatic text of the eighteenth century is a verse with regular internal rhymes, often referred to as «leonine» or «leonines verse» in literary criticism.

The subject of the study of the article is the structural features and functional role of those parts of the dramatic text that contain regular internal rhymes. The aim is to find out the rhythmic features and functions of leonine within the school program drama texts. The basic method of analysis is formal.

A poetic form with regular internal rhymes (or leonine verse) was quite productive in the Ukrainian versification of the XVIII century. The main genres of its amplification are religious and philosophical and religious works (for example, a large part of the texts of the «Theologian», many «songs» by G. Skovoroda, etc.), some humorous works of the Baroque (for example, «The letter...» of I. Nekrashevich), as well as small parts in the texts of school drama.

Often, the basic size in dramatic texts is the 13₇-syllable verse (much less often – 11₅-syllable). Relatively small volume fragments, written in other sizes, including various types of leonine verse, perform the function of a metric italic, noticeably highlighted against the background of large pieces of text written by the 13₇- (11₅-) syllable verse. Often such excerpts are additional means of individualizing the speech of actors, one of the markers of the song nature of the replica (choruses, cants, etc.), etc.

Structurally, leonine verses are divided into two types: simple (the pre-censorial ending rhymes with the clause of the same line) and the complex (rhyme pre-censorial ending of neighboring lines or lines with internal rhymes alternate with strings containing only conclusive rhymes).

The syllabic length of the lines with regular internal rhymes varies from 6 to 20 lines. In drama, lines with internal rhymes are graphically most often isolated in a special way, in 2 columns: the first semi-verse – in the left, the second – in front of it, in the right.

Key words: *leonine verse, school drama, syllabic verse, rhyme, internal rhyme, caesura, clause.*

УДК 821.161.2'05–31.09

Т. С. Матвєєва

ПОЕТИКА РЕТРОСПЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІДЕОЛОГІЧНІЙ РОМАНІСТИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

У статті визначено роль ретроспективності в художньому відтворенні в українській ідеологічній романістиці другої половини ХІХ ст. таких часових феноменів, як «тісний» («згорнутий»), «розірваний» час, безчасся. Виділено найприкметніші складники поетики ретроспективності: градація, оксюморон. Обґрунтовано взаємозалежність змін у способах оприявлення часу й змін жанрової парадигми.

Ключові слова: *роман, поетика, ретроспективність.*

Друга половина ХІХ ст. – час становлення власне української романістики. Хоча потрібно зауважити, що до цього жанру українські письменники активно зверталися й раніше, давши чимало його російськомовних зразків. Серед найвідоміших назвімо наступні: «Жизнь и происхождения Петра Степанова Столбикова» (1833 р., другий варіант 1841 р.), «Пан Халявский» (1840) Г. Квітки-Основ'яненка, «Чайковский» (1843 р.), «Доктор» (1844 р.) Є. Гребінки, «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад» (1843 р.), «Алексей Однорог» («Северяки») (1852–1853 рр.), «Искатели счастья» (1850-ті рр.) П. Куліша.

Причини звернення митців до іншої мови очевидні: залежне становище українців (як і інших національних меншин) у Російській імперії, відсутність читацької аудиторії (як серед інтелігенції, так і серед простолюду), українських друкарень, періодичних видань тощо.

Однак із середини ХІХ ст. ситуація почала змінюватися: насамперед ідеться про консолідацію української інтелігенції, виникнення «Громад», відкриття недільних шкіл, читалень, друк книжок-«метеликів» для селян. Відтак постала необхідність в україномовних творах. Цю тенденцію образно охарактеризував П. Куліш в епілозі до російськомовного варіанту роману «Чорна рада. Хроніка 1663 року», опублікованого в журналі «Русская беседа» в 1857 році – «Об отношении малороссийской словесности к общерусской», коли пояснював, чому він написав твір не тільки російською, але й українською мовою. На думку П. Куліша, писати про історію й сьогодення певного народу варто його мовою, адже кожен народ має свою історію, культуру, звичаї, прикметний своєю етнографією, побутовою специфікою, тому часто неможливо відтворити ментальні особливості одного народу мовою іншого, до того ж існує зв'язок між мовою й фантазією письменника, що впливає на якість і наступне сприйняття написаного. Підкреслюючи останнє, П. Куліш навів приклад Г. Квітки-Основ'яненка, який, переклавши твір «Маруся»